

Dusíkaté látky nebílkovinné povahy

Petr Breinek

Dusíkaté látky_2014

Hlavní nebílkovinné dusíkaté látky

Analyt	Zdroj	Klinický význam
Močovina	Amoniak	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Onemocnění ledvin ▪ Onemocnění jater
Kreatinin	Kreatin	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Onemocnění ledvin
Kyselina močová	Purinové nukleotidy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zvýšený rozpad buněk ▪ Poruchy metabolismu purinů
Amoniak	Aminokyseliny	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Onemocnění jater ▪ Onemocnění ledvin ▪ Dědičné poruchy urosyntetického cyklu
Aminokyseliny	Bílkoviny	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Onemocnění jater ▪ Onemocnění ledvin ▪ Dědičné poruchy metabolismu aminokyselin

Nejčastěji se jedná o odpadní látky, výjimku tvoří aminokyseliny

Jaké jsou doporučené metody?

Enzym	Referenční metoda	Certifikovaný referenční materiál
Kyselina močová	ID-GC/MS HPLC	SRM 909b NIST NIST/SRM 913a
Močovina	ID-GC/MS ID-LC/MS	SRM 909b NIST NIST/SRM 912a
Kreatinin	ID-GC/MS ID-LC/MS	SRM 967 SRM 909b NIST NIST/SRM 914a
Cystatin C	IFCC/IRMM metoda	

MOČOVINA (urea)

Je konečným produktem metabolismu bílkovin (aminokyselin) - detoxikace NH_3

Močovina

- **Vzniká v játrech** (cca 16g/d= 0,5-0,7 mol/d) v močovinovém cyklu
(metabolizováním 2,9 g bílkovin vzniká 1g močoviny)
- **Vylučuje se glomerulární filtrací močí** (na rozdíl od kreatininu je zpětně resorbována), malá část je metabolizována ve střevě.

V proximálním tubulu se zpětně resorbuje 40-50% profiltrované močoviny, v distálním tubulu závisí resorpce na tom, zda je vylučována koncentrovaná nebo zředěná moč (dehydratace organismu se projevuje vzestupem močoviny).

Koncentrace v krvi závisí na:

- vylučování močovinou ledvinami močí
- její tvorbě (zvýšený rozpad bílkovin - horečka, sepse, hladovění)
- obsah proteinů v dietě

Referenční rozmezí:

S-Močovina	muži	2,0-8,3 mmol/l
	ženy	2,0-6,7 mmol/l

dU-Močovina	167-583 mmol/24h
-------------	------------------

Metody stanovení

1. REFERENČNÍ metody

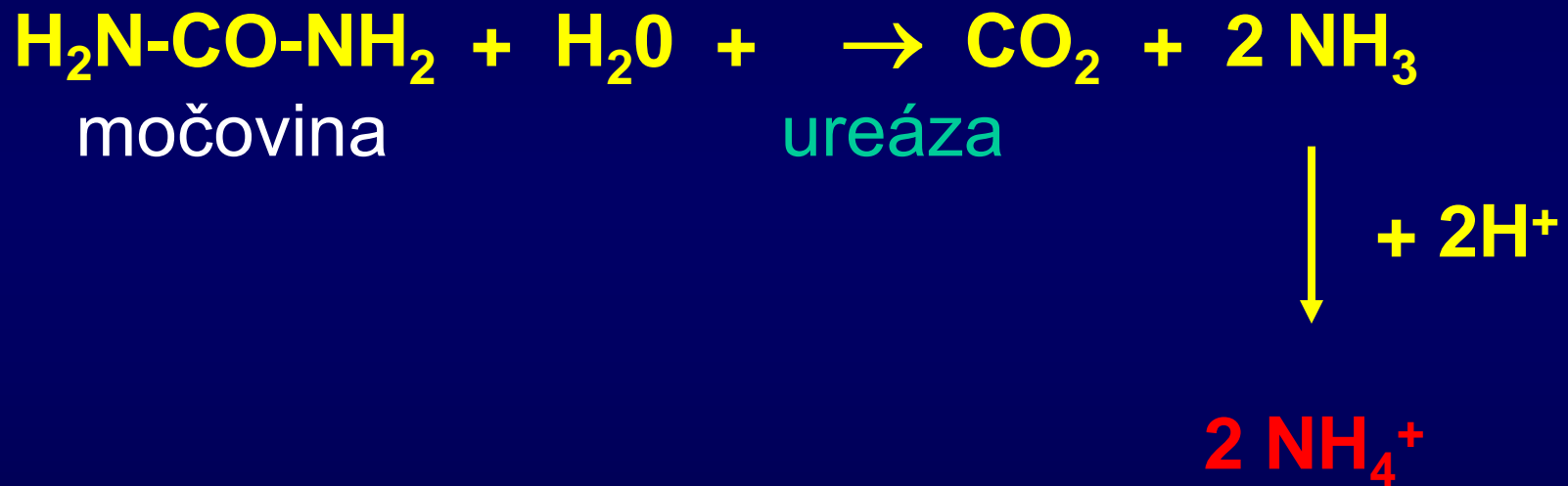
a) ID-GC/MS ID-LC/MS

standardní přidání značené močoviny (izotopová diluce) do analyzovaného vzorku a následné stanovení kombinací plynové nebo kapalinové chromatografie s hmotnostní spektrometrií

b) HPLC

vysokoúčinná kapalinová chromatografie

2. Doporučená metoda (enzymová) (ureáza/GMD)

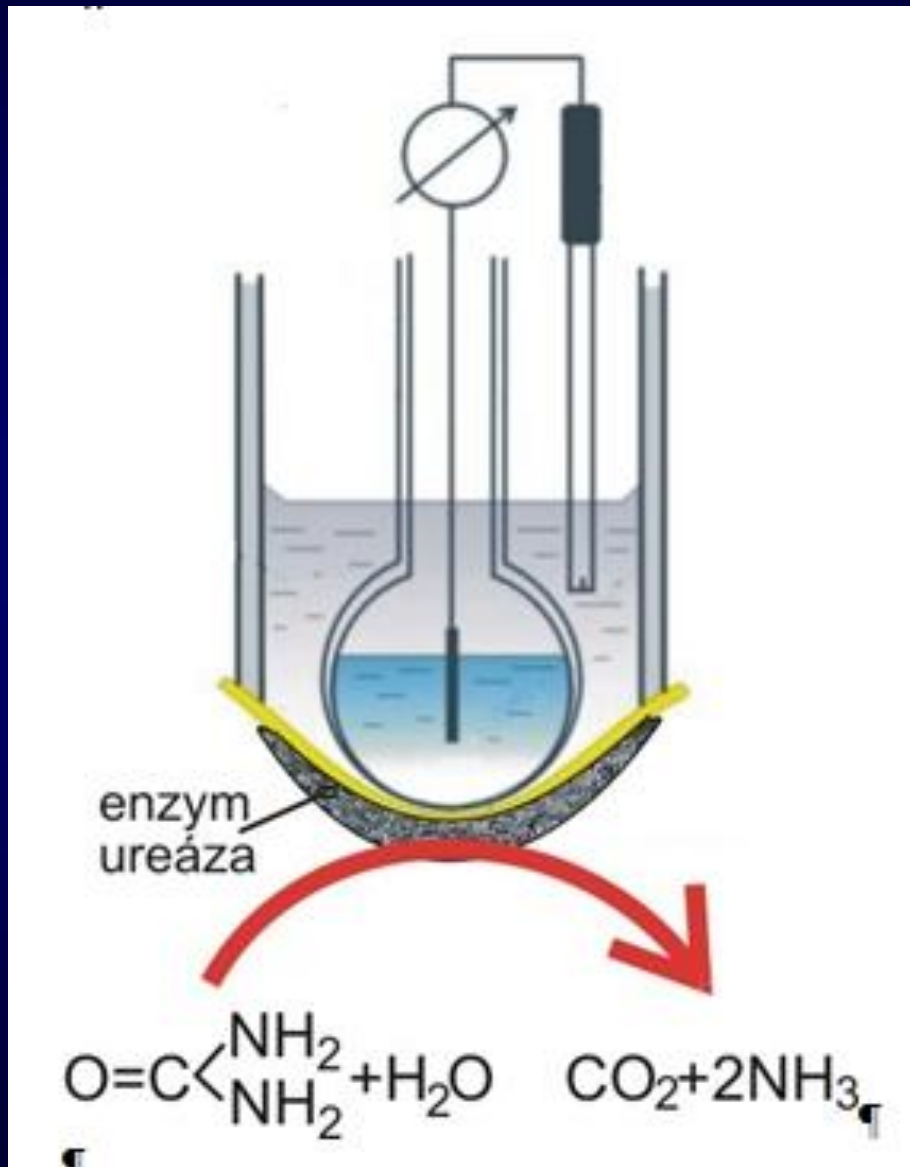

glutamátdehydrogenáza (GMD)

spektrofotometricky - pokles absorbance NADH při 340 nm

3. ELEKTROCHEMICKÉ metody (biosenzory)

GEM 4000,IL

KREATININ

Kreatinin vzniká ve svalové tkáni jako konečný produkt přeměny **kreatinu** (dehydratace).

(Kreatin vzniká v játrech, pankreatu a ledvinách, podílí se na tvorbě energie potřebné ke kontrakci svalů)

kreatin + ATP → **kreatinfosfát** + ADP (CK)

kreatinfosfát → **kreatin** → **kreatinin** + H₂O

Koncentrace v krvi závisí na:

- vylučování kreatininu ledvinami močí
- syntéze kreatinu (svalové hmotě)

Referenční rozmezí: pro věk 18 až 64 let

S-Kreatinin	muži	60 (64)-100(104) $\mu\text{mol/l}$
	ženy	50(49)- 90 $\mu\text{mol/l}$

dU-Kreatinin	8,8-15,0 mmol/24h
--------------	-------------------

1. Referenční metoda

ID-GC/MS a ID-LC/MS

standardní přidání značeného kreatininu (izotopová diluce) do analyzovaného vzorku a následném stanovení kombinací plynové nebo kapalinové chromatografie s hmotnostní spektrometrií

- Certifikovaný referenční materiál

SRM-NIST 967

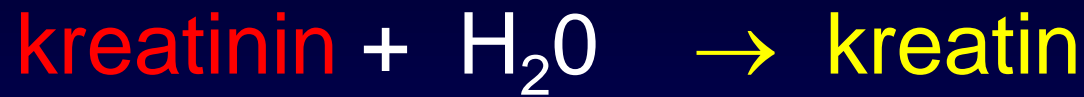
2. Kreatinin enzymaticky

1. Stanovení **kreatinu** vzniklého z kreatininu

- **Kreatininasa**/kreatinasa/SOX/POD
- Kreatininasa/CK/PK/LD

2. stanovení **amoniaku** vzniklého z kreatininu

- **Kreatininiminohydrolasa**//G1DH

kreatininasa

kreatinasa

sarkosinoxidasa

peroxidasa (oxidační kopulace)

Princip a postup měření

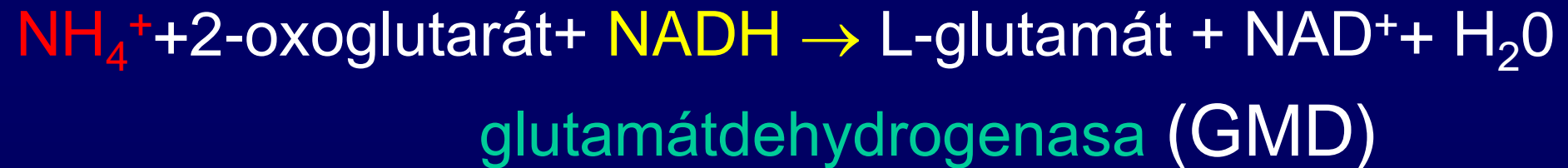
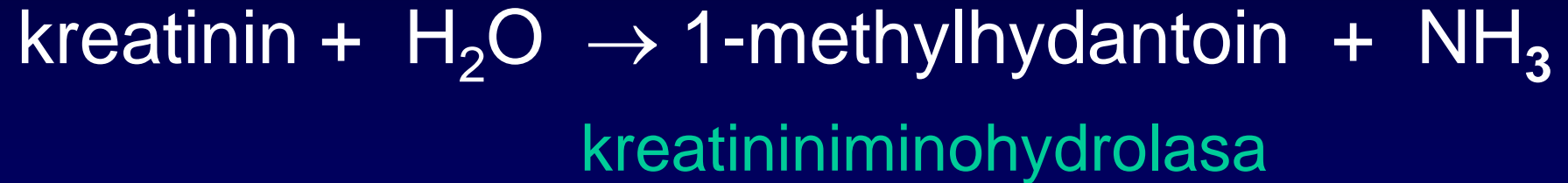
1. vzorek + R1

- Odstranění endogenního kreatinu,
 H_2O_2 (katalasa), kyseliny askorbové (AOX)

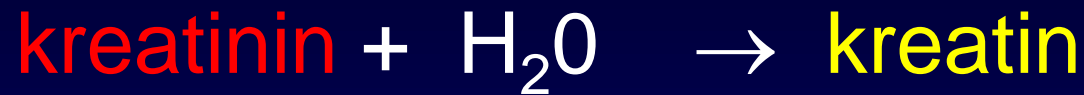
2. + R2

Spektrofotometricky, pokles absorbance NADH při
340nm

Jiný princip enzymového stanovení

kreatininasa

kreatinkinasa (CK)

pyruvátkinasa (PK)

laktátdehydrogenasa (LD)

Spektrofotometricky, pokles absorbance NADH při
340nm

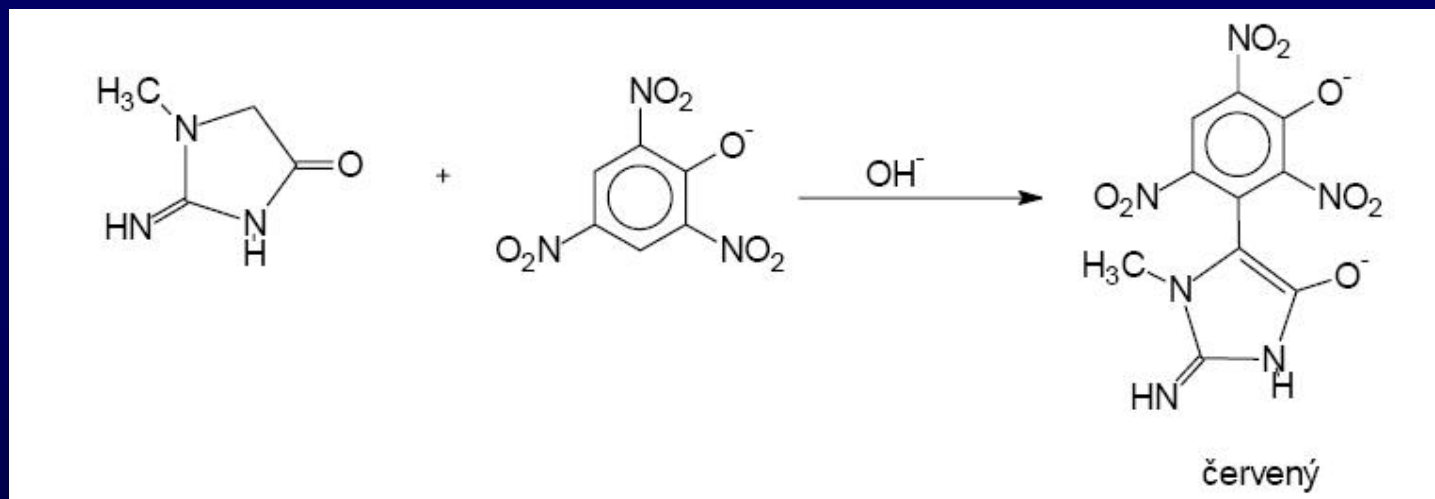
3. Metody využívající Jaffého reakci

kreatinin +
kyselina pikrová

alkalický roztok

komplex kreatinin-
kyselina pikrová

- Nespecifičnost měření
- Reagují: proteiny, ketony, bilirubin, některé léky, ...²²

Metody využívající Jaffeho reakci

Minimální požadavek pro používání:

- ✓ Metrologická **návaznost** (SRM-NIST 967)
- ✓ Návaznost na referenční metodu (ID-GC/MS)
- ✓ Matematická **korekce**
(odečet pseudokreatininových chromogenů)
- ✓ **Jaffého metody v pediatrii jsou pro výpočet eGFR nevhodné**
- ✓ Pro stanovení kreatinu v moči lze považovat metody enzymatické a Jaffého za rovnocenné

4. Jiné metody:

a) elektrochemické metody (biosenzory)

b) HPLC

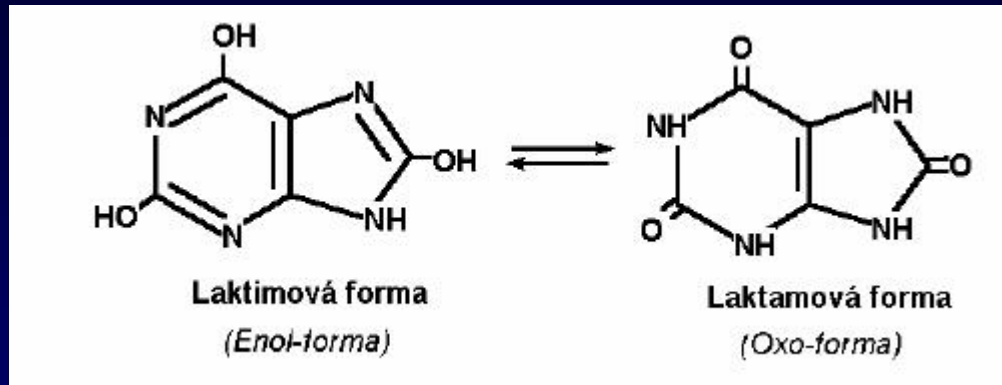
c) CE

POCT

Kyselina močová (2,6,8-trioxypurin)

U člověka je konečným produktem metabolismu purinů.

Puriny jsou součástí nukleových kyselin (DNA), do krve se dostávají z potravy nebo při rozpadu a obnově buněk těla.

Je málo rozpustná a cirkuluje v krvi v hladinách blízkých hodnotě, při které již není rozpustná.

Sodná sůl je rozpustnější (uráty).

U lidí a primátů chybí enzym urikáza, která umožňuje přeměnu kyseliny močové na lépe rozpustný allantoin.

Je vylučována z 1/3 zažívacím traktem a ze 2/3 ledvinami. Není to jen látka odpadní, má význačný antioxidační účinek.

Zvýšenou koncentraci v krvi (hyperurikemie)
způsobuje:

- její **zvýšená produkce** (maso, zvýšená degradace buněk-leukémie)
- její **snížené vylučování**

Referenční rozmezí:

S-Kyselina močová	muži	200-420 $\mu\text{mol/l}$
	ženy	140-340 $\mu\text{mol/l}$
dU-Kyselina močová		0,5-6,0 mmol/24h

Metody stanovení

1. Referenční metody

ID-GC-MS a HPLC

standardní přidání značené 1,3-¹⁵N kyseliny močové (izotopová diluce) do analyzovaného vzorku a následné stanovení plynovou chromatografií s hmotnostní spektrometrií

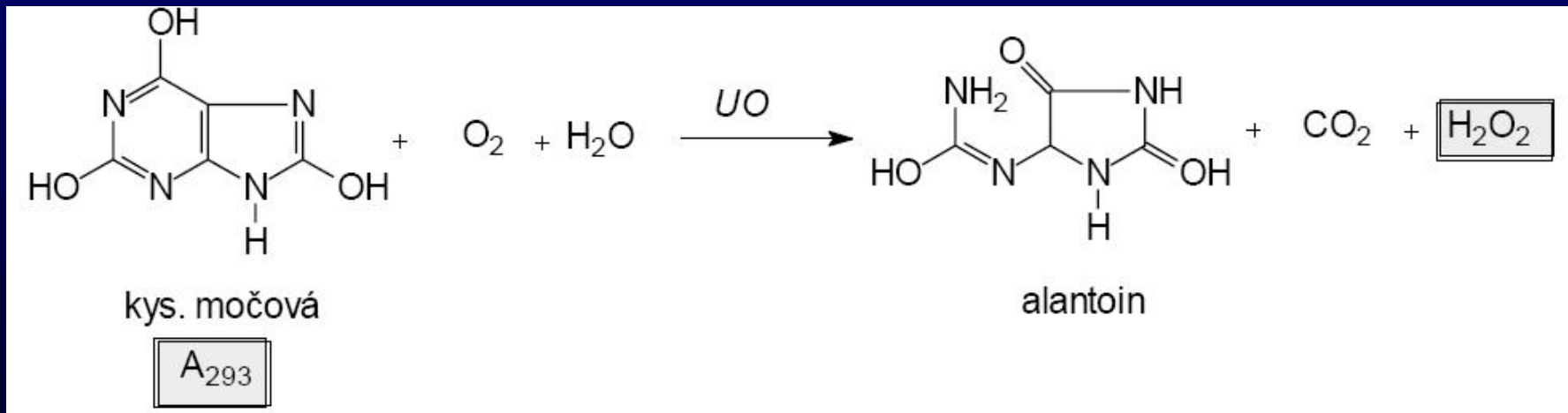
nebo stanovení kyseliny močové vysokoúčinnou kapalinovou chromatografií (HPLC)

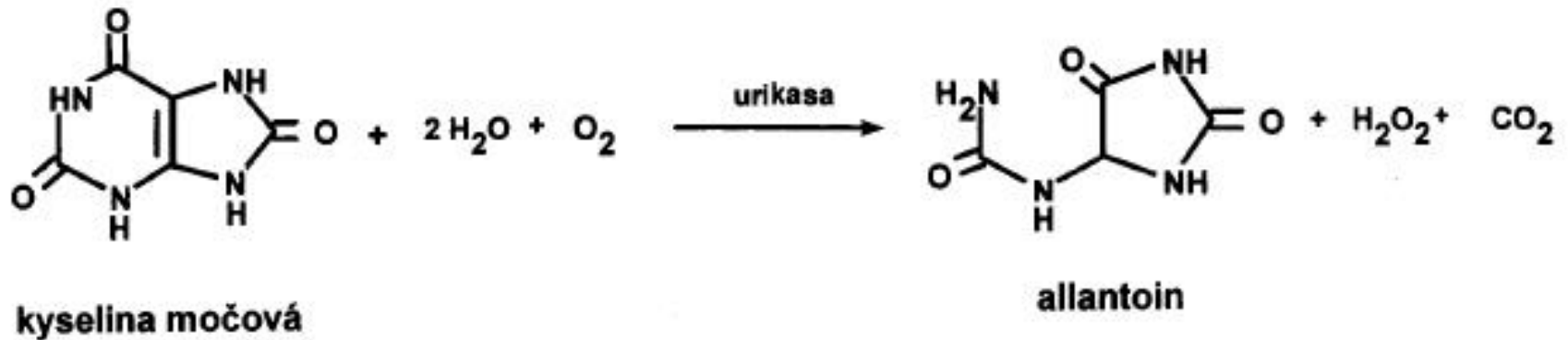
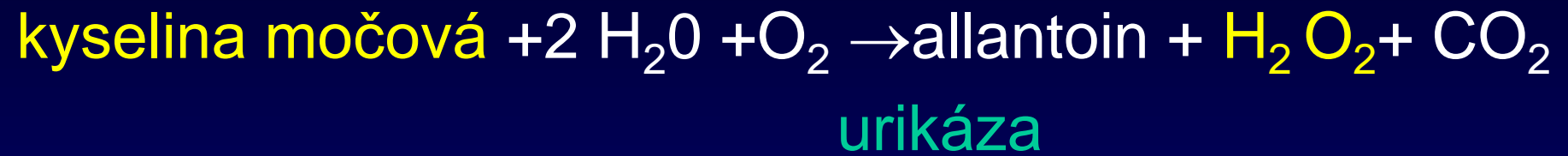
2. Doporučená rutinní metoda

(enzymové stanovení, urikáza/peroxidáza)

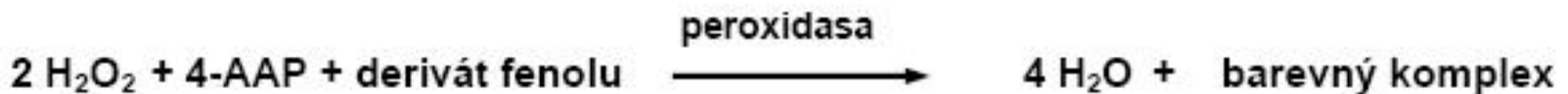

urikáza

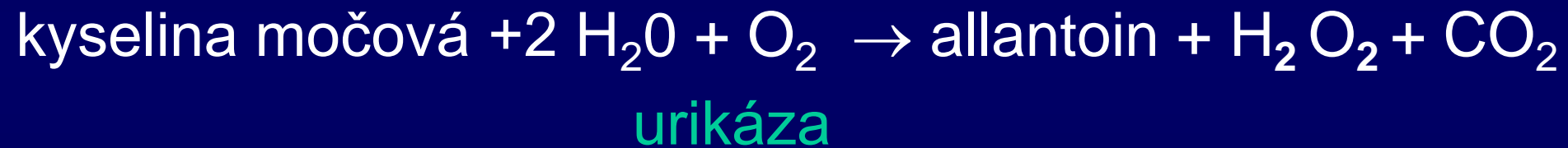

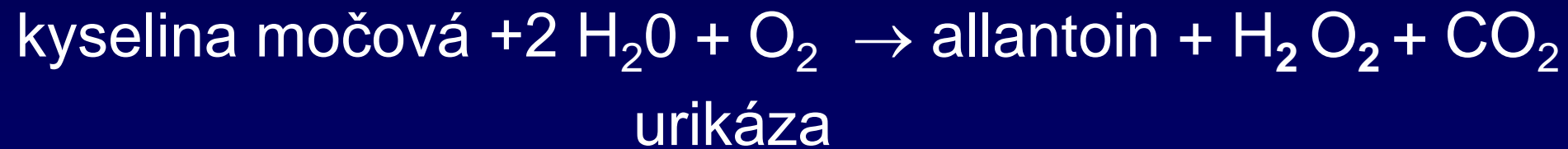

2. Oxidační kopulace 4-aminoantipyrinu a derivátu fenolu

3. Jiný princip enzymového stanovení (urikasa/kataláza)

HANTZSCHOVA kondenzační reakce (A 405nm)

4. ENZYMOVÉ stanovení (urikasa/UV)

282-293 nm

5. Chemické metody

založené na redukčních vlastnostech kyseliny močové (oxidace)

např. redukce kyseliny fosfowolframové v alkalickém prostředí za vzniku wolframové modře

AMONIAK (NH_3), amonný kation NH_4^+

Vzniká při **degradaci bílkovin (aminokyselin)** ve všech tkáních, především v játrech (také v ledvinách a svalech).

Nezanedbatelným zdrojem amoniaku je také rozklad bílkovin bakteriálními enzymy ve střevě.

Je toxický, v játrech je přeměňován na močovinu a glutamin.

V mozku a jiných tkáních, které nemají schopnost tvořit močovinu, se amoniak detoxikuje transaminační reakcí s 2-oxoglutarátem, za vzniku glutamátu.

Dva hlavní zdroje amoniaku v organismu

- **dehydrogenační deaminace glutamátu**

v buňkách většiny tkání

- **bakteriální fermentace proteinů v tlustém**

střevě amoniak difuzí přechází do portální krve

⇒ portální krev má relativně vysokou

koncentraci NH_3 ⇒ odstraněn játry

Zvýšená koncentrace v plazmě:

- **Závažné jaterní onemocnění**
- Snížení průtoku krve játry
- Při vrozených poruchách enzymů v močovinovém cyklu
- **Reyeův syndrom** (vzácné poškození krve, jater a mozku, většina případů je vyvolána virovou infekcí)
- Selhání ledvin

Preanalytika:

Krev se musí po odběru ihned zchladit a zpracovat co nejdříve (30min), neboť hrozí falešně zvýšené hodnoty.

Referenční rozmezí:

P-Amoniak	muži	15 - 55 $\mu\text{mol/l}$
	ženy	11 - 48 $\mu\text{mol/l}$
		18 - 72 $\mu\text{mol/l}$

Metody stanovení:

1. Referenční metoda: není k dispozici
2. Rutinní metody
  - a) enzymové metody (GMD/UV)

spektrofotometricky

pokles absorbance NADH při 340 nm

3. Elektrochemické metody (biosenzory, POCT)

- přímá potenciometrie
- konduktometrie

4. Jiné možnosti stanovení

- chemické metody
- mikrodifuzní metody

Aminokyseliny

Význam stanovení:

- diagnostika dědičných poruch metabolismu AK (screening)
- monitorování výživy u nemocných v těžkém stavu

Metody stanovení:

1. Referenční metoda: neuvádí se
2. Chromatografie: GC, HPLC, TLC (automatické analyzátoary)
3. Elektroforéza
4. Jednoduché chemické reakce
5. Imunoanalytické metody (např. homocystein)
6. Techniky DNA

Homocystein

- neesenciální sirná aminokyselina
- není součástí tělesných bílkovin
- vzniká v organismu při přeměně methioninu (Met) na cystein(Cys)
jako degradační produkt S-adenosylmethioninu (donor methylenové skupiny)
- **nezávislý rizikový faktor**

Nezávislý rizikový faktor

- ☛ kardiovaskulární onemocnění
- ☛ periferní vaskulární onemocnění (arteriální i žilní trombóza)
- ☛ cerebrovaskulární onemocnění
- ☛ opakované ztráty plodu

Rizikový faktor je přibližně stejný jako u hyperlipidémie a kouření.

Referenční rozmezí:

P-Homocysteinin   5-15 $\mu\text{mol/l}$

Metody stanovení:

1. Vysokoúčinná kapalinová chromatografie (HPLC)

- (deproteinace)
- redukce
- derivatizace
- analýza
- detekce (fluorometrická)

Referenční materiál: NIST SRM 1955

2. Imunochemické metody

- Redukce oxidovaných forem (např. 1,4-dithio-D,L-threitol)
- Enzymatická přeměna homocysteinu na S-adenosylhomocystein
- Kompetitivní imunochemická reakce se specifickou monoklonální protilátkou
- Detekce
ELISA, imunoturbidimetrie, chemiluminiscence,...

3a. Enzymová metoda („cyklická“):

CBS (cystathion β -syntáza)

BBL (cystathion β -lyáza)

LD (laktátdehydrogenáza)

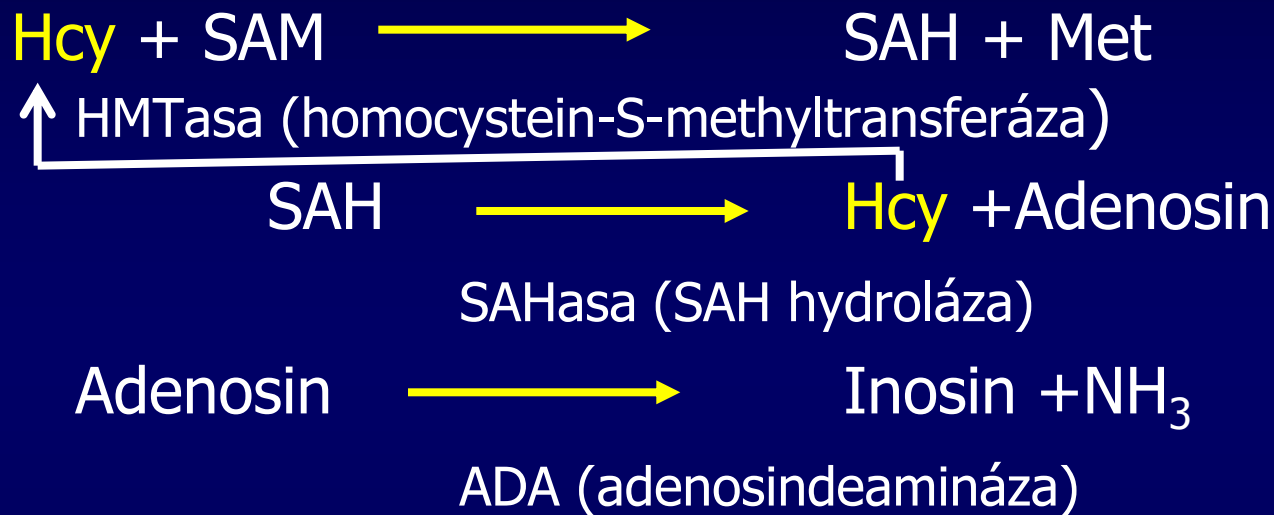
SPEKTROFOTOMETRICKY

(pokles absorbance při 340 nm)

3b. Enzymová metoda („cyklická“) - Roche:

Nejdříve je oxidovaná forma Hcy redukována na volný Hcy

Spektrofotometricky (pokles absorbance při 340 nm)

SAM (S-adenosylmethionin), SAH (S-adenosyl-homocystein), Hcy (Homocystein), Met (Methionin), GIDH (Glutamátdehydrogenáza),

4. Kombinace plynové chromatografie s hmotovou spektrometrií (GC-MS)